

Η τραγικότητα και αγιότητα του τελευταίου αυτοκράτορα της Τραπεζούντας, Δαβίδ του Κομνηνού

Του Δρ Γεώργιου Τσακαλίδη, Θεολόγου – Θρησκευοπαιδαγωγού
Εφημερίδα Εύξεινος Πόντος, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2013.

Την 1 Νοεμβρίου 2013 γιόρτασε για πρώτη φορά η Εκκλησία μας τη μνήμη του νεότερου αγίου της, Δαυίδ του Μεγάλου Κομνηνού. Η αγιοκατάταξή του έγινε φέτος στις 10 Ιουλίου με ιδιαίτερη πράξη της Ιεράς Συνόδου του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ύστερα από την υποβολή εμπεριστατωμένου φακέλου από τον Μητροπολίτη Δράμας κ. Παύλο προς την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στην ουσία πρόκειται για μια πολύ καθυστερημένη αγιοκατάταξη, ύστερα από 550 χρόνια. Ο λόγος της καθυστέρησης αυτής οφείλεται στο γεγονός ότι ο Δαυίδ παρέδωσε ο ίδιος την Τραπεζούντα στον Μωάμεθ τον Β΄, τον Πορθητή, και αυτό θεωρήθηκε από πολλούς πράξη εθνικής ταπείνωσης. Η πράξη αυτή σφράγισε κυριολεκτικά την τραγικότητα του τελευταίου αυτοκράτορα. Είναι όντως τραγικό να παραδίνεις την πατρίδα σου στον κατακτητή. Τη στιγμή μάλιστα που πριν από οχτώ χρόνια ο όμαιμος αυτοκράτορας της Κωνσταντινούπολης έπεφτε υπερασπιζόμενος ως κοινός στρατιώτης μαζί με άλλους τα τείχη της Πόλης και περνούσε στο πάνθεο των ηρώων.

Πρέπει όμως να κρίνεται η αγιότητα με κριτήρια καθαρά εθνικά; Ήταν ο Δαυίδ όντως εθνικός μειοδότης ή μήπως η συνθηκολόγηση με τον κατακτητή ήταν πράξη σύνεσης; Ποια περιθώρια ελιγμών είχε ο τελευταίος αυτοκράτορας; Είχε έστω και την παραμικρή προοπτική επιτυχίας μια αντίσταση στον Πορθητή;

Είναι γεγονός ότι δεν έγινε η συνθηκολόγηση ελαφρά τη καρδία, αλλά αφού είχε εξαντλήσει όλα τα περιθώρια που είχε και εξετάσει όλες τις προοπτικές. Ο πάπας Πίος ο Β΄, στον οποίο απευθύνθηκε νωρίτερα ζητώντας του βοήθεια, έδειξε «πλουσιοπάροχα» την αγάπη του στους ορθοδόξους Ποντίους στέλνοντας όλο κι όλο μια επιστολή και έναν φραγκισκανό μοναχό, ονόματι Λουδοβίκο, στους ηγεμόνες της Δύσης, ο οποίος με αρκετή υποτονικότητα προσπάθησε να τους συγκινήσει υπέρ των κινδυνευόντων Ποντίων. Οι ηγεμόνες όμως έμειναν ασυγκίνητοι. Το ίδιο ασυγκίνητοι παρέμειναν και ο Δούκας της Βουργουνδίας Φίλιππος και ο ηγεμόνας της Βενετίας, των οποίων τη βοήθεια είχε ζητήσει ο Δαυίδ. Οι σύμμαχοι του Δαυίδ, μεταξύ των οποίων ο Τουρκομάνος Ουζούνχασάν, παντρεμένος με την ανιψιά του Δαυίδ Αικατερίνη, ο Ισμαήλ, ηγεμόνας της Σινώπης, και άλλοι μικρότερης σημασίας αποσκιρτούσαν από την αντιοθωμανική συμμαχία και προσέφεραν «γην και ύδωρ» στον Μωάμεθ. Βοήθεια δεν φαινόταν από πουθενά. Η Κωνσταντινούπολη είχε κατακτηθεί πριν από οκτώ χρόνια και πολλοί κάτοικοί της γνώρισαν ανελέητη σφαγή. Η δύναμη του Μωάμεθ ήταν δεκαπλάσια από τη δική του και ήταν εμπειροπόλεμη. Το ναυτικό του Μωάμεθ πολιορκούσε για ένα μήνα την Τραπεζούντα και ο στρατός του αποβιβάσθηκε στα προάστια της, τα

οποία λεηλατούσε. Δεν του έμενε άλλη λύση από του να ζητήσει διαπραγματεύσεις. Συγκάλεσε συμβούλιο στέμματος. Όλοι τάχθηκαν υπέρ της συνθηκολόγησης, η οποία θα μπορούσε να αποτρέψει τα δεινά που υπέστησαν οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης. Στις διαπραγματεύσεις εκπροσώπησε τον Δαυίδ ο πρωτοβεστιάριός του Γεώργιος Αμιρούτζης. Αυτός κατηγορήθηκε αργότερα ότι πρόδωσε τον Δαυίδ και τον έπεισε να μη αντισταθεί και να συνθηκολογήσει.

Με πόνο ψυχής παρέδωσε ο τελευταίος αυτοκράτορας την πρωτεύουσά του Τραπεζούντα στον Τούρκο κατακτητή, για να προφυλάξει τους κατοίκους της από την εξόντωση. Φαντάζεται κανείς πόση οδύνη δοκίμασε, όταν είδε τον Ναό του πολιούχου Αγίου Ευγενίου να μετατρέπεται την πρώτη κιόλας Παρασκευή μετά τον 15αύγουστο του 1461 σε Jeni Jami. Όπως τραγικός ηγέτης ο Δαυίδ. Ο Μωάμεθ του έδωσε μια έκταση κοντά στον Στρυμόνα, τον επιβίβασε σε τουρκικό πλοίο μαζί με την οικογένειά του και έφυγε μέσω Κωνσταντινούπολης για την Αδριανούπολη.

Δύο χρόνια αργότερα όμως τον καλεί ο Μωάμεθ, που φοβόταν το μεγάλο όνομα των Κομνηνών, στην Κωνσταντινούπολη και τον κατηγορεί ότι συνωμοτεί δήθεν εναντίον του και του θέτει ωμά το δίλημμα: Ή να εξωμόσει ή να σφαγεί μαζί με τα παιδιά του και τον ανιψιό του. Χωρίς να διστάσει στο παραμικρό προτίμησε το δεύτερο. *«Και είδεν»,* γράφει ο Πανάρετος Τοπαλίδης, *«σφαζομένους τους επτά υιούς του και τον ανιψιόν του Αλέξιον και μετ' αυτούς εσφάγη και αυτός επί λόφου κειμένου αντίπερα του λόφου, όπου μαχόμενος έπεσε προ δωδεκαετίας ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος».* Εδώ εντοπίζεται η μεγάλη αγιότητα του τελευταίου αυτοκράτορα της Τραπεζούντας. Προτίμησε να σφαγούν σαν αρνιά όλα τα παιδιά του και ο ανιψιός και διάδοχός του Αλέξιος παρά να προδώσει την ορθόδοξη πίστη του. Ο Μωάμεθ έδωσε εντολή να μείνουν άταφα επί τριήμερο τα λείψανα των σφαιασθέντων, για να τρομοκρατηθούν οι Ρωμιοί. Η γυναίκα του Δαυίδ όμως, Ελένη, σαν άλλη Αντιγόνη, αγνόησε τη διαταγή του Σουλτάνου, συνέλεξε τη νύχτα τα κουφάρια τους από τη θάλασσα του Μαρμαρά, όπου τα πέταξαν οι σφαιγείς τους, άνοιξε τάφους και έθαψε με τα χέρια της τα λείψανα των παιδιών, του ανιψιού και του συζύγου της. Η θλίψη της για τη μεγάλη συμφορά που τη βρήκε έστειλε σε λίγο και την ίδια στο θάνατο.

Τα στοιχεία αυτά είναι απόλυτα διασταυρωμένα μέσα από αξιόπιστες ελληνικές, γερμανικές και βοσνιακές πηγές. Γι αυτό και δεν πρέπει να δίνει κανείς σημασία στα γραφόμενα και αναπαραγόμενα ορισμένων ελληνικών εγκυκλοπαιδειών, που παραποίησαν την ιστορική αλήθεια. Γράφει π.χ. ο Γερμανός ιστορικός Weisz στο βιβλίο του Weltgeschichte: *«Ο Μωάμεθ...ζήτησε από τον Δαυίδ να διαλέξει ανάμεσα στο Κοράνιο και στο θάνατο. Αυτή τη φορά ο Δαυίδ έδειξε θάρρος. «Κανένα μαρτύριο δεν πρόκειται να με φέρει στο σημείο ν' απαρνηθώ την πίστη των πατέρων μου»,* είπε. *«Πέθανε λοιπόν»,* παρατήρησε εξοργισμένος ο Σουλτάνος, *«και πάρε μαζί σου στο θάνατο όλους τους γιους σου, που και σ' εκείνους*

ενέπνευσε τη δική σου ξεροκεφαλιά¹». Στην ίδια σελίδα σημειώνει: «Ο Δαυίδ παρότρυνε τους επτά γιούς του να πεθάνουν θαρραλέα»². Ενώ ο Hammer στο βιβλίο του Geschichtedes Osmanischen Reiches, γράφοντας για την Ελένη, γυναίκα του Δαυίδ, την εξομοιώνει με τη Σολομονή, τη μάνα των Μακκαβαίων³.

Ο σταυρός αυτός της οικογένειας του Δαυίδ συγκίνησε τον ορθόδοξο λαό της Βοσνίας, επειδή υπήρχαν συγγενικοί δεσμοί ανάμεσα στην οικογένεια των Κομνηνών και στην οικογένεια του Σέρβου δεσπότη Georgi Brankowits. Υπάρχει επιστημονική ιστορική πραγματεία της KamilaLutzerna με τίτλο «Η τελευταία αυτοκρατορία της Τραπεζούντας στη Νοτιοσλαβική ποίηση»⁴, που συμπεριλαμβάνει εκτενές επικό ποίημα, στο οποίο αποτυπώνεται η μεγάλη συγκίνηση του σερβικού λαού για το μαρτυρικό τέλος της τελευταίας οικογένειας των Κομνηνών.

Όταν λοιπόν υπάρχει ένα τόσο μεγάλο μαρτύριο, το οποίο υπέμεινε με θάρρος και καρτερία ο Δαυίδ, παραμένοντας ακλόνητος στην ορθόδοξη πίστη, όταν χύνεται τόσο πολύ αίμα, που κατά τη διδασκαλία της Εκκλησίας «καθαρίζει από πάσης αμαρτίας», αποτελεί αληθινή μικροψυχία να επιμένει κανείς και να διογκώνει μάλιστα ανεπίτρεπτα την τραγική στιγμή της συνθηκολόγησης του Δαυίδ με τον Μωάμεθ, η έλλειψη της οποίας τίποτε δεν θα μπορούσε να αποτρέψει. Το μόνο που θα πετύχαινε θα ήταν πολύ μεγαλύτερης έκτασης σφαγές και εξολόθρευση των πολιτών. Ίσως θα πρέπει να ζητήσουμε συγγνώμη από τον μεγαλομάρτυρα αυτόν, γιατί καθυστερήσαμε πάρα πολύ και αδικαιολόγητα να τον κατατάξουμε μεταξύ των αγίων της Εκκλησίας μας. Αξίζουν δε συγχαρητήρια τόσο στον Μητροπολίτη Δράμας κ. Παύλο, που είχε την πρωτοβουλία, όσο και στις δύο Συνόδους της Εκκλησίας της Ελλάδος, που αποδέχθηκε και προώθησε την πρόταση, και της Πατριαρχικής Συνόδου της Κωνσταντινούπολης, που κατέταξε στους αγίους της Εκκλησίας μας τον Δαυίδ με τους τρεις γιους του Βασίλειο, Γεώργιο, Μανουήλ και τον ανιψιό του Αλέξιο.

¹Graz – Leipzig 1892, τόμος 7, σ. 117.

²Ο. π.

³Pest 1828, τόμος 2, σ. 60.

⁴Sarajevo 1912